

Wojciech Gotkiewicz*, Bartosz Mickiewicz, Justyna Koszykowska*****

**REALIZACJA PROGRAMU ROLNOŚRODOWISKOWEGO
W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM W LATACH 2004–2006 I 2007–2008**

**REALIZATION OF AGRI-ENVIRONMENTAL PROGRAM IN PODLASKIE
PROVINCE IN YEARS 2004–2006 AND 2007–2008**

Słowa kluczowe: program rolnośrodowiskowy, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, ochrona przyrody, walory przyrodnicze, rolnictwo, województwo podlaskie.

Key words: natural-environmental program, Program of Rural Areas Development, natural environment protection, environmental values, agriculture, podlaskie province.

The paper presents first results of introduction and realization of natural-environmental program in Poland on example of podlaskie province. It was said that natural-environmental program begun a new approach to methods of natural environment protection realization in our country. Realization of the program will let farmers to do activities having in their aims protection of places with high environmental values. In that way these active forms of natural environment protection have a big chance to be introduced in whole area of the country, not being limited to protected areas – national parks and reserves. That was underlined in the paper that in podlaskie province there was noticed spatial diversification in range of realization of individual natural-environmental packets. Among seven packets realized in 2004–2006 there were put proposals for realization of the packet concerning protection of soil and water, in turn in range of Program of Rural Areas De-

* *Dr hab. Wojciech Gotkiewicz, prof. UWM – Katedra Ekonomii Środowiska i Agrobiznesu, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, pl. Łódzki 2, 10-719 Olsztyn; tel.: 89 523 39 23; e-mail: wojciech.gotkiewicz@uwm.edu.pl*

** *Dr inż. Bartosz Mickiewicz – Katedra Rozwoju Obszarów Wiejskich i Gospodarki Żywnościowej, Wydział Ekonomiczny, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin; tel.: 91 487 69 71-5 wew. 313; e-mail: bartosz.mickiewicz@e-ar.pl*

*** *Mgr inż. Justyna Koszykowska – Katedra Ekonomii Środowiska i Agrobiznesu, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, pl. Łódzki 2, 10-719 Olsztyn.*

velopment for 2007–2013 the most interest was put to the packet about extensive solid green arable land.

1. WPROWADZENIE

W krajach „starej 15” Unii Europejskiej środowisko przyrodnicze w znacznym stopniu zostało przeobrażone przez człowieka. Przyczyną eksploatacji zasobów przyrody była i jest duża gęstość zaludnienia oraz wysoki stopień uprzemysłowienia i zurbanizowania. Na stan środowiska naturalnego wpływają także wszystkie współcześnie stosowane elementy technologii produkcji rolniczej. Intensyfikacja i mechanizacja rolnictwa w powiązaniu z błędami popełnionymi w agrotechnice doprowadziły w ciągu ostatnich stuleci do powstania wielu zagrożeń środowiska na obszarach wiejskich. Do najważniejszych zagrożeń środowiska rolniczego w kraju zaliczyć należy:

- degradacja gleb,
- zakwaszenie,
- ubytek materii organicznej,
- zagęszczenie,
- wzrost erozji,
- pogorszenie zdolności retencyjnej środowiska i narastanie niedoborów wodnych, zanieczyszczenie wód powierzchniowych i gruntowych

oraz

- ubożenie biologicznej różnorodności [Kędziora 2007].

Konieczne jest zatem podjęcie takich działań, które skutecznie wyeliminują lub osłabiają niekorzystne aspekty działalności człowieka w środowisku. Na obszarach wykorzystywanych rolniczo, przykładem takich działań jest wdrażanie Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego [Gonda-Sorczyńska 2007]. Dzięki temu programowi producenci rolni mogą przyczynić się do poprawy jakości środowiska i zachowania walorów przyrodniczych obszarów wiejskich. Beneficjenci programu są zobowiązani do stosowania praktyk rolniczych, które są czymś więcej niż zwykle dobre praktyki rolnicze stosowane w gospodarstwie rolnym. Program dotyczy wartości wspólnych i ponadczasowych, umożliwi ochronę przyrody i dlatego warto jest brać w nim udział.

Utrzymanie tradycyjnej gospodarki rolnej pozwala zachować wiele cennych siedlisk o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, które powstawały na przestrzeni wielu lat użytkowania przez człowieka.

Wyjątkowość krajobrazu Polski polega na tym, że jest on w dużym stopniu naturalny. Istnieją obszary, które zachowały swój pierwotny, niezmieniony stan. Jest to stan, do którego niektóre regiony Europy Zachodniej będzie można doprowadzić nie wcześniej niż za sto lat i to, jeżeli konsekwentnie będzie odtwarzać się dawne układy. Bardzo ważne jest, aby właściwie korzystać z zasobów oraz umiejętnie połączyć rolnictwo z siłami przyrody.

Polskie rolnictwo jest szansą uratowania od zniszczenia znaczącej części przyrody europejskiej.

Program rolnośrodowiskowy zapoczątkowuje w naszym kraju nowe podejście do sposobu realizacji ochrony przyrody. Realizacja tego programu umożliwi, nie tylko służbom ochrony przyrody, ale także rolnikom z powodzeniem wykonywać zadania mające na celu zachowanie miejsc o wysokich walorach przyrodniczych. Te aktywne formy ochrony przyrody mają szansę przeniknąć na teren całego kraju, nie ograniczając się do obszarów chronionych – parków narodowych, czy rezerwatów.

2. METODY BADAŃ

Podstawą informacji zawartych w niniejszej publikacji jest analiza danych i materiałów uzyskanych z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Warszawie oraz z jej Oddziału Regionalnego w Łomży. Głównym celem prezentowanych badań było przedstawienie założeń Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego na lata 2004–2006 oraz 2007–2013 oraz jego realizacji w województwie podlaskim.

3. CHARAKTERYSTYKA WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Województwo podlaskie położone jest w północno-wschodniej Polsce. Jego powierzchnia wynosi 20 180 km², co stanowi 6,4% powierzchni kraju i daje pod względem wielkości 6 miejsce w kraju. Województwo to jest zamieszkane przez 1224 tys. mieszkańców [Kozłowska-Brudziak 2006]. Zajmuje obszar o charakterze rolniczym. Rolnicza przestrzeń produkcyjna odznacza się niską przeciętną jakością gleb i wysoką niestabilnością klimatu. W produkcji roślinnej dominuje, podobnie jak w kraju, uprawa roślin mało pracochłonnych, najczęściej zbóż i ziemniaków. Rolnictwo prawie w całości jest związane z sektorem prywatnym (93% ogólnej liczby gospodarstw to gospodarstwa prywatne). Przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego wynosi ok. 12 ha. W porównaniu do innych regionów kraju jest to wielkość duża.

Charakterystyczną cechą rolnictwa w województwie podlaskim, jest największa w kraju powierzchnia użytków rolnych przypadająca na przeciętnego mieszkańca województwa – 0,98 ha – tj. ponad dwa razy więcej niż w Polsce (0,48 ha). Według wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, który uwzględnia jakość gleb, warunki klimatyczne (temperatura, opady), długość okresu wegetacji oraz ukształtowanie powierzchni, województwo podlaskie znajduje się na ostatnim miejscu w kraju. W województwie podlaskim okres wegetacji jest średnio o 3–4 tygodnie krótszy niż w innych regionach kraju, np. w woj. Opolskim. W strukturze użytków rolnych bardzo mały jest udział sadów, które zajmują tylko 0,23% ogólnej powierzchni (mniejszy udział sadów ma tylko województwo warmińsko-mazurskie), duży jest natomiast udział łąk – 12,34% (większy ma tylko woj. małopolskie) i pastwisk – 7,62% (większy ma tylko woj. warmińsko-mazurskie). W sumie województwo ma

jednak największy udział użytków zielonych, w związku z tym istnieją bardzo dobre warunki do chowu bydła mlecznego i mięsnego.

Kozłowska-Brudziak [2006] uważa, że województwo podlaskie znajduje się na obszarach, gdzie występują ograniczenia produktywności rolnictwa, związane z niską jakością gleb, niekorzystnymi warunkami wodnymi, niskim wskaźnikiem zaludnienia i znacznym udziałem ludności związanej z rolnictwem. Obszary wrażliwe środowiskowo (ONW) w województwie podlaskim stanowią te tereny rolnicze, na których z powodu niskiej wartości wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej i dużej powierzchni obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych nie jest wskazana intensywne produkcja rolnicza, a szans aktywizacji należy poszukiwać w wykorzystaniu szczególnych walorów przyrodniczych tych terenów i w rozwoju agroturystyki, produkcji żywności o podwyższonych parametrach jakościowych i zagospodarowaniu najsłabszych gleb na cele pozarolnicze, najczęściej przez leśnictwo [Roszkowska-Mądra 2006].

4. PROGRAMY ROLNOŚRODOWISKOWE W WOJ. PODLASKIM

W pierwszym roku realizacji Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego producenci rolni mieli możliwość uczestnictwa w pakiecie rolnictwo ekologiczne. Ogólnie w województwie podlaskim przyjęto 200 wniosków w tej sprawie (tab. 1). Największe zainteresowanie odnotowano w powiatach: Hajnówka – 37 złożonych wniosków, Grajewo – 29 oraz Augustów – 23, najmniej producentów natomiast zdecydowało się uczestniczyć w tym działaniu w powiatach: sejneńskim i zambrowskim. W skali kraju województwo podlaskie klasyfikowało się na 7 pozycji pod względem liczby złożonych wniosków o uczestnictwo w Programie. Najwięcej producentów rolnych przystąpiło do pakietu w województwie małopolskim – 672 złożone wnioski, świętokrzyskim – 526 złożone wnioski oraz mazowieckim – 419 wniosków, natomiast najmniej w województwie śląskim – 42 wnioski oraz lubuskim – 61 wniosków (według sprawozdania ARiMR za 2004 r.). Prawdopodobnie stan realizacji tego pakietu był stosunkowo niski ze względu na pierwszy rok wdrożenia tego typu działania, poza tym rolnictwo ekologiczne, wykluczając stosowanie przemysłowych środków produkcji – nawozów mineralnych, środków ochrony roślin i regulatorów wzrostu, ogranicza wysokość produkcji roślinnej, nie zawsze zapewnia odpowiednią jej jakość, a oferując produkty po wyższych cenach, powoduje, że część tego typu gospodarstw nie radzi sobie na rynku [Dubas 2007].

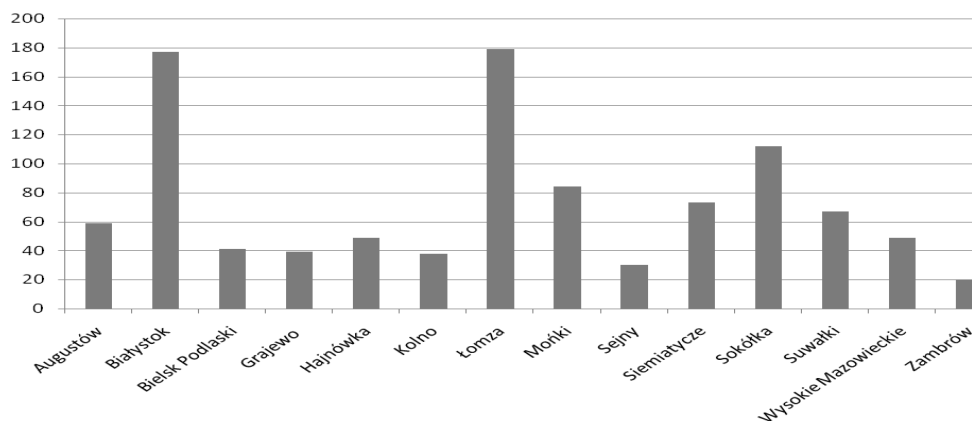
W roku 2005 w województwie podlaskim w programie rolnośrodowiskowym zdecydowało się uczestniczyć 1017 producentów rolnych. Największe zainteresowanie wystąpiło w powiatach łomżyńskim i białostockim, odpowiednio było to: 179 i 177 złożonych wniosków. Najmniej producentów rolnych zdecydowało się uczestniczyć w programie w powiecie zambrowskim – 20 złożonych wniosków oraz sejneńskim – 30 złożonych wniosków (rys. 1).

Tabela 1. Wnioski złożone na rok 2004 – w ramach pakietów rolnictwo ekologiczne SO2 1.09.2004–30.09.2004 r.

Table 1. Applications presented in 2004 – ecological farming SO2 1.09.2004-30.09.2004

Powiat	Rok 2004		
	wnioski złożone	liczba pakietów rolnictwo ekologiczne	powierzchnia (ha)
Augustów	23	23	385,03
Białystok	22	22	587,12
Bielsk Podlaski	19	19	361,40
Grajewo	29	29	553,46
Hajnówka	37	38	620,75
Kolno	4	4	91,11
Łomża	9	9	150,65
Mońki	4	4	57,18
Sejny	1	1	35,46
Siemiatycze	10	10	123,34
Sokółka	22	21	322,71
Suwałki	14	14	348,55
Wysokie Mazowieckie	4	4	35,96
Zambrów	2	2	11,07
SUMA:	200	200	3683,79

Źródło: ARiMR Podlaski Oddział Regionalny w Łomży, 2008 r.

Źródło: ARiMR Podlaski Oddział Regionalny w Łomży, 2008 r.

Rys. 1. Ogólna liczba złożonych wniosków w poszczególnych powiatach w 2005 r.

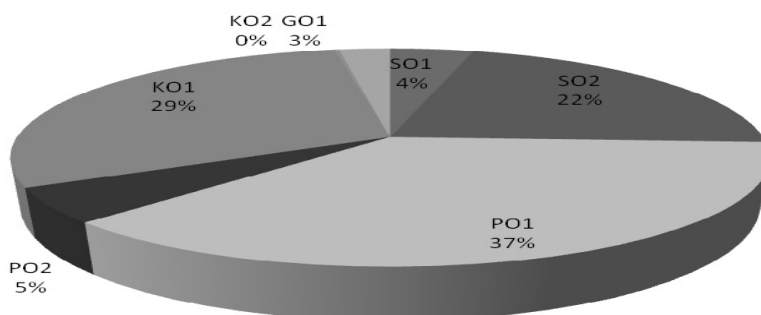
Fig. 1. Total amount of applications presented in particular communes in 2005

Najczęściej wybieranym pakietem było utrzymanie łąk ekstensywnych (P01), uczestniczyło w nim 37% producentów rolnych, ochrona gleb i wód (K01) – 29% producentów rolnych oraz rolnictwo ekologiczne (S02) – 22% producentów rolnych, spośród składających wnioski, najrzadziej natomiast wybierano pakiet związany z tworzeniem stref buforowych – K02 (rys. 2).

Analizując dane dotyczące liczby złożonych wniosków przez producentów rolnych prowadzących produkcję metodami ekologicznymi w latach 2004 i 2005 zaobserwować można tendencję rosnącą.

Liczba gospodarstw ekologicznych wzrosła z 200 do 272. W tym okresie najwięcej gospodarstw ekologicznych przybyło w powiecie suwalskim i sokólskim.

Największe zainteresowanie programami rolnośrodowiskowymi na obszarze całego kraju odnotowano w województwie lubelskim, wielkopolskim i pomorskim, najmniej natomiast producentów rolnych, którzy przystąpili do tego działania, było w województwie śląskim i dolnośląskim. W kraju, najczęściej wybierany pakiet dotyczył ochrony gleb i wód (według sprawozdania ARiMR 2005 r.).

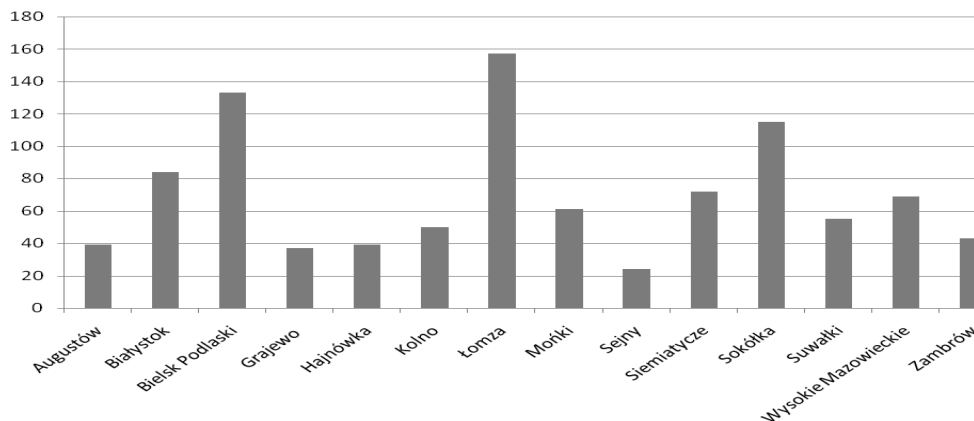

Źródło: ARiMR Podlaski Oddział Regionalny w Łomży, 2008 r.

Rys. 2. Procentowy udział złożonych wniosków w poszczególnych pakietach w 2005 r.

Fig. 2. Percentage share of presented applications in several packets in 2005

W roku 2006 w programie rolnośrodowiskowym w województwie podlaskim zdecydowało się uczestniczyć 978 producentów rolnych. Największe zainteresowanie wystąpiło w powiatach: łomżyńskim – 157, bielskopodlaskim – 133 złożonych wniosków, oraz sokólskim – 115 złożonych wniosków. Najmniej producentów rolnych zdecydowało się uczestniczyć w programie w powiecie sejneńskim – 24 złożonych wniosków oraz grajewskim – 37 złożonych wniosków (rys. 3).

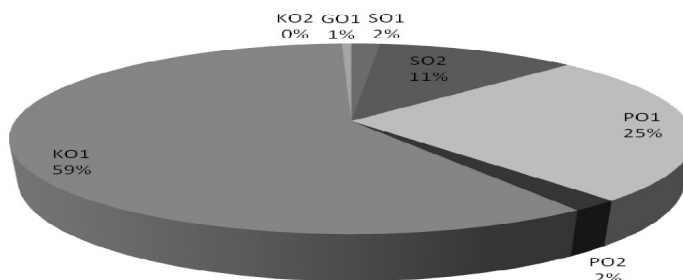

Źródło: ARiMR Podlaski Oddział Regionalny w Łomży 2008 r.

Rys. 3. Ogólna liczba złożonych wniosków w poszczególnych powiatach w 2006 r.

Fig. 3. Total amount of presented applications in particular communes in 2006

Najczęściej wybieranym pakietem był pakiet związany z ochroną gleb i wód (K01) – 59% rolników, utrzymanie łąk ekstensywnych (P01) – 25% oraz rolnictwo ekologiczne (S02) – 11%, najrzadziej natomiast wybierano pakiet związany z ochroną ras lokalnych zwierząt gospodarskich (G01) (rys. 4). W żadnym z biur powiatowych nie złożono wniosków dotyczących tworzenia stref buforowych. Analizując dane z lat 2005 i 2006 dotyczące liczby składanych wniosków w poszczególnych pakietach, zaobserwować można tendencje malejącą. Zdecydowany wzrost liczby składanych wniosków wystąpił tylko w odniesieniu do pakietu ochrona gleb i wód, z 373 złożonych wniosków w 2005 r. do 659 złożonych wniosków w 2006 r. W kraju, podobnie jak w województwie podlaskim, najczęściej wybierany pakiet dotyczył ochrony gleb i wód (sprawozdanie ARiMR 2006 r.).

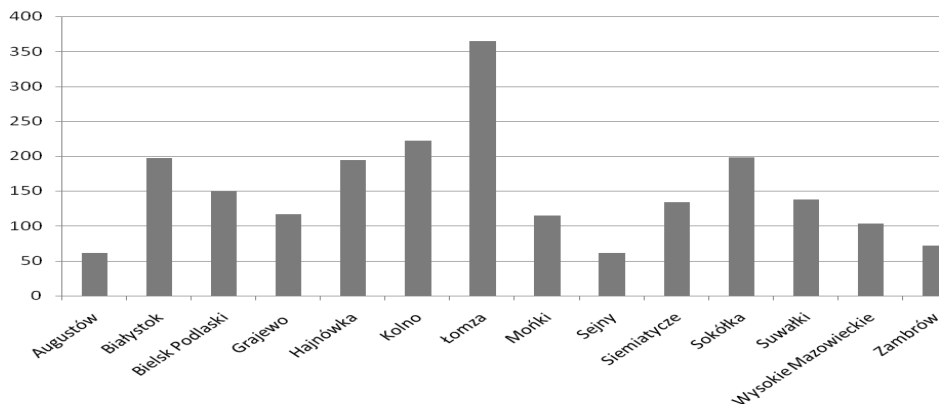

Źródło: ARiMR Podlaski Oddział Regionalny w Łomży 2008 r.

Rys. 4. Procentowy udział złożonych wniosków w poszczególnych pakietach w 2006 r.

Fig. 4. Percentage share of presented applications in several packets in 2006

W roku 2007 w programie rolnośrodowiskowym zdecydowało się uczestniczyć 2126 producentów rolnych i była to największa liczba w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2004–2006. Największe zainteresowanie wystąpiło w powiatach: łomżyńskim i kolneńskim, odpowiednio było to: 365 i 222 złożonych wniosków. Najmniej producentów rolnych zdecydowało się uczestniczyć w programie w powiecie augustowskim i sejneńskim – 61 złożonych wniosków (rys. 5).

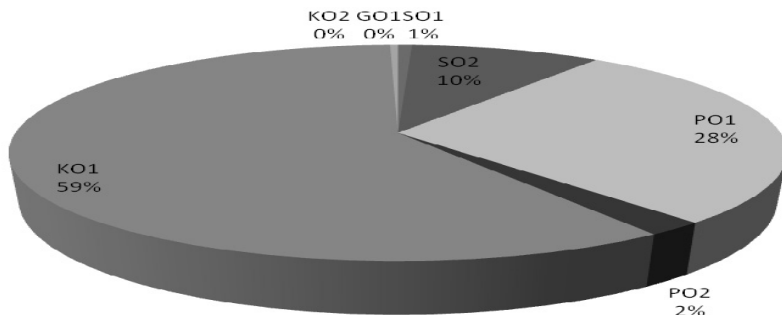

Źródło: ARiMR Podlaski Oddział Regionalny w Łomży 2008 r.

Rys. 5. Ogólna liczba złożonych wniosków w poszczególnych powiatach w 2007 r.

Fig. 5. Total amount of presented applications in particular communes in 2007

Najczęściej wybierany pakiet dotyczył ochrony gleb i wód (K01), uczestniczyło w nim 59% producentów rolnych oraz utrzymanie łąk ekstensywnych (P01) – 28% producentów. Najrzadziej wybierano pakiet związany z ochroną lokalnych ras zwierząt gospodarskich (G01) (rys. 6). Zdaniem Bieńkowskiego [2007] tak duże zainteresowanie ochroną gleb i wód jest wynikiem prostych wymogów dla tego pakietu. Producenci rolni w żadnym z biur powiatowych nie złożyli wniosków dotyczących tworzenia stref buforowych.

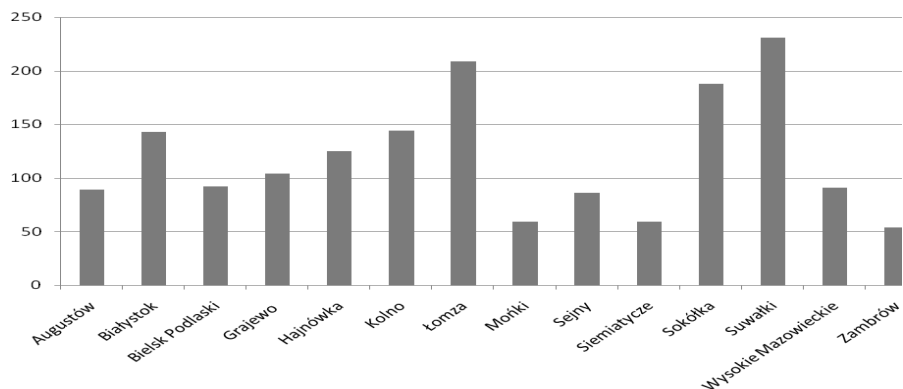

Źródło: ARiMR a Podlaski Oddział Regionalny w Łomży 2008 r.

Rys. 6. Procentowy udział złożonych wniosków w poszczególnych pakietach w 2007 r.

Fig. 6. Percentage share of presented applications in several packets in 2007

Do Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 przystąpiło 1674 producentów rolnych. Największe zainteresowanie wystąpiło w powiatach: suwalskim i łomżyńskim, było to odpowiednio: 231 i 209 złożonych wniosków. Najmniej producentów rolnych zdecydowało się uczestniczyć w programie w powiecie zambrowskim – 54 złożonych wniosków oraz siemiatyckim i monieckim po 59 złożonych wniosków (rys. 7).

Źródło: ARiMR Podlaski Oddział Regionalny w Łomży 2008 r.

Rys. 7. Liczba złożonych wniosków z PROW 2007–2013 w powiatach w 2008 r.

Fig. 7. Amount of presented applications from RADP in communes in 2008

Najczęściej wybierany pakiet dotyczył ekstensywnych trwałych użytków zielonych, uczestniczyło w nim 45% oraz ochrona gleb i wód – 28% uczestniczących, najrzadziej natomiast wybierano pakiet związany z tworzeniem stref buforowych (rys. 8). Nie zanotowano żadnego zainteresowania beneficjentów nowymi pakietami związanymi z ochroną zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami NATURA 2000 oraz ochroną zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach NATURA 2000.

Źródło: ARiMR Podlaski Oddział Regionalny w Łomży 2008 r.

Rys. 8. Procentowy udział złożonych wniosków z PROW 2007–2013 w poszczególnych pakietach w 2008 r.

Fig. 8. Percentage share of presented applications from RADP 2007–2013 in several packets in 2008

5. WNIOSKI

1. Spośród siedmiu pakietów programu rolnośrodowiskowego realizowanych w latach 2004–2006 r. w województwie podlaskim najczęściej składano wnioski dotyczące realizacji pakietu ochrona gleb i wód, jak wynika natomiast z raportu liczby złożonych wniosków z PROW 2007–2013 największym zainteresowaniem wyróżniał się pakiet dotyczący ekstensywnych trwałych użytków zielonych.
2. W województwie podlaskim występowało przestrzenne zróżnicowanie w zakresie realizacji poszczególnych pakietów rolnośrodowiskowych. Może to wynikać z systemu gospodarowania, jaki był przyjęty w poszczególnych powiatach. Potwierdza to fakt, że w latach 2004–2006 w powiecie łomżyńskim odnotowano największą powierzchnię realizacji pakietów dotyczących ekstensywnego użytkowania łąk i pastwisk, co związane jest z produkcją mleka w tym regionie.
3. Najmniejsze zainteresowanie dotyczyło pakietów rolnośrodowiskowych związanych z tworzeniem stref buforowych. Wskazuje to na potrzebę lepszego ukierunkowania informacji i edukacji rolników na temat znaczenia realizacji tego pakietu w ochronie środowiska, w tym przede wszystkim cieków i zbiorników wodnych.
4. W większości powiatów widoczny był mały udział pakietów przewidzianych do realizacji w strefach priorytetowych w latach 2004–2006, w programie na lata 2007–2013 natomiast nie odnotowano wniosków związanych z ochroną zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami NATURA 2000 oraz ochroną zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach NATURA 2000.
5. Na przełomie lat 2005 i 2006 odnotowano zmniejszenie zainteresowania programem rolnośrodowiskowym, jednak rozpatrując to zagadnienie w trakcie całego 5-letniego cyklu realizacji programu, można zauważyć tendencję rosnącą, co świadczy o zasadności wprowadzenia tego typu działań na terenie województwa podlaskiego.

PIŚMIENNICTWO

- BIEŃKOWSKI J. 2007. Ocena implementacji przedsięwzięć rolnośrodowiskowych w Wielkopolsce. *Fragmenta Agronomica* 3: 18–26.
- DUBAS A. 2007. Zrównoważony rozwój we współczesnych systemach rolnictwa. *Fragmenta Agronomica* 3: 71–75.
- GONDA-SORCZYŃSKA E. 2007. Planowanie przestrzenne jednym z najważniejszych instrumentów ochrony środowiska w Unii Europejskiej. *Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie* 437: 273–281.
- KĘDZIORA A. 2007. Przyrodnicze podstawy ochrony ekosystemów rolniczych. *Fragmenta Agronomica* 3: 213–221.

- KOZŁOWSKA-BRUDZIAK M. 2006. Wykorzystanie środków strukturalnych w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich województwa podlaskiego. Zeszyty Naukowe AR we Wrocławiu 540: 247–253.
- PIEKUT K. 2003. Ochrona środowiska przyrodniczego w planie rozwoju obszarów wiejskich na lata 2004–2006. Wiadomości melioracyjne i łąkarskie 2: 60–64.
- ROSZKOWSKA-MĄDRA B. 2006. Wsparcie finansowe obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) w województwie podlaskim i możliwości ich rozwoju. . Zeszyty Naukowe AR we Wrocławiu 540: 421–426.